

การบริหารจัดการองค์การตามแนวพระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์

Buddhist Organization Management in Globalization

พระเมธีวชิรภูษิต (จำเนียร ผลาวงศ์)* พระครูโกศลวชิรภิกขุ (โกศล โทนาดี)
พระครูวชิรคุณพิพัฒน์ (อเนก เตโชสง) พระครูสิริวชิราบุญต (วรสายโย นาคคุณ)

Received: April 8, 2018

Revised: August 24, 2018

Accepted: September 9, 2018

บทคัดย่อ

ในปัจจุบันการบริหารงานหรือการจัดการองค์การมีความจำเป็นต้องใช้ศาสตร์ในการบริหารงาน อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากโลกในยุคปัจจุบันเป็นระบบทุนนิยม หรือบริโภคนิยมที่แสวงหากำไร และ มีการแข่งขัน เพื่อให้เหนือกว่าคู่แข่ง ทั้งในเชิงบริหารงาน และการพัฒนาองค์กร ให้บรรลุผลตามเป้าหมายขององค์กร และสิ่งที่สำคัญที่จะทำให้การบริหารงานขององค์กรประสบผลสำเร็จนั้นก็คือ หลักการบริหารจัดการโดยเฉพาะการบริหารจัดการตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นหลักการบริหารเชิงพุทธศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีคุณค่ามากกว่าสองพันห้าร้อยกว่าปี ดังนั้นในยุคโลกาภิวัตน์หรือยุคทุนนิยมในปัจจุบัน การบริหารจัดการสมัยใหม่ ต่างก็กลับมาทบทวนบทบาททางวิชาการในการบริหารจัดการสมัยใหม่ว่า ยังคงเป็นแนวทางเดียวหรือไม่ ที่การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ จะต้องสนองตอบต่อระบบทุนนิยมที่เน้นการแข่งขัน และสร้างผลกำไร หรือการบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรเพียงอย่างเดียว

คำสำคัญ : การบริหารจัดการองค์การเชิงพุทธ

Abstract

At present, administration or management of the organization is required to use science and art in inescapably management. Because the world in these day is capitalism or consumerism that is profitable and competitive to outperform the competition in the management and organizational development to achieve organizational goals and the important thing to make the management of the organization is successful is principles of management. In particular, the administration of Buddhism is the principle of Buddhist administration. It is more than

* หน่วยวิทยบริการฯ จังหวัดกำแพงเพชร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

two thousand and five hundred years old. So in today's globalization or capitalist era modern management comes back review the academic role of modern management that is it still the same way that effective management must respond to capitalism that focuses on competition and profits, or on the achievement of corporate objectives alone.

Keywords : Buddhist Organization Management

1. บทนำ

ในปัจจุบัน การบริหารงานหรือการจัดการองค์การมีความจำเป็นต้องใช้ศาสตร์ในการบริหารงาน อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากโลกในยุคปัจจุบันเป็นระบบทุนนิยม หรือบริโภคนิยมที่แสวงหากำไร และ มีการแข่งขัน เพื่อให้เหนือกว่าคู่แข่ง ทั้งในเชิงบริหารงาน และการพัฒนาองค์กร ให้บรรลุผลตามเป้าหมายขององค์กร จึงมีหลักการบริหารสมัยใหม่เข้ามาเป็นกลยุทธ์ หรือหลักการในการบริหารจัดการ ในขณะที่เดียวกันก็มีนักวิชาการทางตะวันตกกำลังสนใจหลักการในทางพระพุทธศาสนา มาผสมผสาน และประยุกต์ใช้กับหลักการบริหารจัดการ เพราะเขาถือว่า การที่จะใช้หลักการ วิธีการ หรือเทคนิค ของ นักวิชาการชาวตะวันตก ซึ่งพัฒนาการการบริหารจัดการมาไม่ เกิน 100 ปี นั้นยังเป็นหลักการที่ยังยึดกับวัตถุ รวมทั้งมีผู้แพ้ผู้ชนะ เป็นการบริหารจัดการที่มุ่งหวัง กำไรและการแข่งขัน ดังนั้นเมื่อนักวิชาการทางตะวันตก ได้เข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนา ทำให้เขา รู้ว่าศาสตร์แห่งการบริหารจัดการที่ยั่งยืนและดำรงความเป็นมนุษย์ที่จะอยู่ร่วมกันโดยสันติสุขนั้นคือ ศาสตร์ในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์ ซึ่งในที่นี้จะได้อธิบายถึง หลักการบริหารงานสมัยใหม่กับ หลักการบริหารงานเชิงพุทธศาสตร์ในเชิงเปรียบเทียบว่าสามารถบูรณาการ รวมเข้ากันได้ และเป็น แนวทางที่มีความสอดคล้องกับหลักการบริหารสมัยใหม่ได้อย่างเหลือเชื่อ ถึงแม้ว่าจะเป็นหลักธรรม คำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถึงกว่าสองพันห้าร้อยกว่าปีมาแล้วก็ตาม

สังคมที่พระพุทธเจ้าทรงจัดตั้งขึ้นเป็นสังคมตัวอย่างคือสังคมสงฆ์ โดยมีพระพุทธเจ้าทรง ดำรงตำแหน่งเป็นพระธรรมราชาเป็นผู้บริหารสูงสุดในองค์กรสงฆ์ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เราเป็น พระราชา นั่นคือเป็นธรรมราชาผู้ยอดเยี่ยม” และทรงวางแนววิถีในการบริหารจัดการตามแนว พระพุทธศาสนาว่า พุทธวิธีการบริหารควรยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็นสำคัญ โดยผู้บริหารเองจะต้อง ประพฤติธรรมและใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหาร และต้องคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้งโดย พึงสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ถ้าเห็นจะได้ประโยชน์สุขที่ ยิ่งใหญ่กว่าเพราะเสียสละประโยชน์สุขเล็กน้อย บุคคลควรสละประโยชน์สุขเล็กน้อย เพื่อเห็นแก่ ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่” ดังนั้นเมื่อกำหนดถึงการปกครองคณะสงฆ์หรือการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จึง ต้องยึดถือมั่นในพระธรรมวินัยเป็นหลัก เพราะพระธรรมวินัยเป็นทั้งโครงสร้างเป็นหัวใจใหญ่และ เป็นการจัดสภาพสังคมสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อยเป็นการพัฒนาบุคลากรในสังคมด้วยทุกคนจะรู้จัก หน้าที่ของตนเอง (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549: 22)

การบริหารงานจัดการองค์กรที่เหมาะสมดังามในสถานการณ์ปัจจุบันนี้ ควรต้องมีองค์ประกอบสำคัญที่ผู้บริหารควรคำนึง เพื่อให้การบริหารงานประสบความสำเร็จ ประกอบไปด้วย เงิน (money) วัสดุดิบ (materials) เครื่องจักรหรืออุปกรณ์ (machine or equipment) และบุคลากร หรือคน (man) ซึ่งเป็นการพัฒนาการบริหารจัดการกิจการงานที่มีองค์ประกอบสำคัญ เพื่อพิจารณากำหนดเป้าหมายของการบริหารจัดการองค์กร ว่าจะมีทิศทางหรือแนวทางในการบริหารองค์กรอย่างไร แต่ต่อมามีการพัฒนากระบวนการบริหารงาน เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงขององค์กรตามโลกาภิวัตน์ที่มีการแข่งขันสูง จึงมีการสร้างระบบการบริหารงานที่เน้นคนมากยิ่งขึ้น รวมทั้งปรับปรุงและพัฒนากระบวนการบริหารงานสมัยใหม่ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายขึ้น จึงได้มีแนวความคิดในการบริหารคนหรือทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรของตน เพื่อความสำเร็จและบรรลุผลสำเร็จ โดยให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ หรือนวัตกรรมใหม่ๆ ที่เข้ามาสนับสนุนการบริหารจัดการกิจการงานคณะสงฆ์ เพราะเนื่องจากประเทศไทยต้องยอมรับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งถือว่าเป็นประเด็นที่สำคัญของสังคมไทย หรือองค์กร ต้องให้ความสนใจ เพราะว่าการบริหารจัดการจะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เนื่องจากโลกในอนาคตเป็นโลกที่ทำงานในสิ่งแวดล้อมที่เป็นพลวัตมากขึ้น การแข่งขันจะมีอัตราที่สูงขึ้นและเป็นการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของความคาดหวังทางสังคมเพิ่มขึ้น และจะกดดันเรียกร้องในองค์กร มีการปรับตัวเพื่อแสวงหาแนวทางในการบริหารจัดการองค์กรให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเฉพาะการพยายามให้เกิด “การมีส่วนร่วม (Participation)” มากขึ้น “การให้อำนาจ (Empowerment)” “การเข้าไปเกี่ยวข้อง (Involvement)” “การทำงานเป็นทีม (Teamwork)” ทั้งหมดจะต้องพัฒนา ไปพร้อมๆ กัน โดยผ่านกระบวนการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้เกิดความมั่นใจจาก องค์ประกอบสำคัญข้างต้น คือ บุคคล (man) เงิน (money) วัสดุอุปกรณ์ (materials) และ การจัดการ (management) (สุธี สุทธิสมบูรณ์ และสมาน รังสีโยกฤษฎ์, 2541: 12) อันเป็นกระบวนการทางการบริหาร (Administration)

2. การบริหารจัดการองค์กร

การบริหาร หมายถึง ศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น ซึ่งนักบริหารมีหน้าที่ในการวางแผน จัดองค์กรอำนวยความสะดวกและควบคุมทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรอื่นๆ ให้ดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ หน้าที่ของนักบริหารมีอยู่ 5 ประการ คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การแต่งตั้งบุคลากร (Staffing) การอำนวยความสะดวก (Directing) และการควบคุม (Controlling) แม้ว่าหน้าที่ของนักบริหารทั้ง 5 ประการ จะถูกกำหนดโดยวิชาการสมัยใหม่ก็ตาม แต่เมื่อกันทางปฏิบัติแล้ว คนไทยเราก็กินบ้านเมืองแบบนี้มานานแล้วหน้าที่ของนักบริหารปรากฏชัดเจนในการปฏิบัติขององค์กรตั้งแต่สมัยโบราณ (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), 2539: 2-3)

การบริหาร เป็นกระบวนการของการแสวงหา และการผสมผสานทรัพยากรที่สำคัญ 3 ประการ คือ มนุษย์ การเงิน และทรัพยากรด้านกายภาพ เพื่อที่จะได้บรรลุเป้าหมายหลักขององค์กรในการผลิตสินค้าหรือบริการ ซึ่งเป็นที่ปรารถนาของสังคม การบริหารโดยสรุปคือ

1. การทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งให้สำเร็จโดยลาพังคนเดียว ไม่ใช่การบริหารหรือการจัดการ การบริหารหรือการจัดการเกิดขึ้นในบริบทของกลุ่ม โดยอย่างน้อยที่สุดกลุ่มนั้นจะต้องมีจำนวนสมาชิกตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป

2. กลุ่มบุคคลดังกล่าวจะต้องมีเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน และผู้จัดการจะมีบทบาทในการชี้แนะแนวทางในการกำหนดเป้าหมายของกลุ่ม หรือเป็นผู้ที่กำหนดเป้าหมายของกลุ่มเอง ในกรณีที่เป้าหมายของกลุ่มมิได้กำหนดขึ้นมาจากภายนอก หรือจากหน่วยงานระดับเหนือขึ้นไป

การบริหาร หมายถึง การปกครอง (Government) การดูแลรักษาหมู่คณะและการดำเนินงานหรือจัดการงาน (Management) กิจกรรมต่างๆ ของหมู่คณะ หรือองค์การต่างๆ ให้ได้บรรลุผลสำเร็จ ลุล่วงตามนโยบาย (Policy) และวัตถุประสงค์ (Purpose/Objective) ขององค์การนั้นๆ ด้วยดีมีประสิทธิภาพ (Efficiency) และการบริหารหมู่คณะ คือ การปกครองดูแล ตลอดจนทั้งแนะนำสั่งสอนอบรม พระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดให้ประพฤติอยู่ในพระธรรมวินัย และตามกฎหมายของบ้านเมือง กฎข้อบังคับ ระเบียบ คาสั่ง และการประกาศของมหาเถรสมาคม (พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), 2548: 26)

การจัดการ (Management) จะเน้นการปฏิบัติการให้เป็นไปตามนโยบายหรือแผนที่วางไว้ซึ่งนิยมใช้ในการจัดการธุรกิจ (Business Management) ส่วนคำว่า “ผู้จัดการ”(Manager) จะหมายถึงบุคคลในองค์กรซึ่งทำหน้าที่รับผิดชอบต่อกิจกรรมในการบริหารทรัพยากรและกิจการงานอื่นๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ขององค์กร (ศิริวรรณ เสรีรัตน์, รศ. และคณะ, 2545: 18-19) “Management คือ การใช้ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น” (Don Hellriegel, 1982: 6) การบริหารเป็นกระบวนการที่ผู้จัดการใช้ศิลปะและ กลยุทธ์ต่างๆ ดำเนินกิจการตามขั้นตอนต่างๆ โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในองค์การการตระหนักถึงความสามารถความถนัดความต้องการและความมุ่งหวังด้านความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของสมาชิกในองค์การควบคู่ไปด้วยองค์การจึงจะสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ (พะยอม วงศ์สารศรี, 2542: 36)

กมล รอดคล้าย กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง การที่มีบุคคลทั้งสองคนขึ้นไปทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์อันเดียวกัน หรือศิลปะในการทำงานให้สำเร็จ โดยอาศัยความร่วมมือจากบุคคลอื่นๆ การทำงานของคณะบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมมือกันปฏิบัติงานเพื่อบรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้ร่วมกัน หรือหมายถึง กระบวนการทางสังคม ซึ่งสามารถมองได้ในเรื่องของโครงสร้าง เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาตามลำดับขั้นตอนของสายบังคับบัญชา ในหน้าที่เป็นขั้น ตอนของหน่วยงานที่ระบุหน้าที่เด่นชัดมีความรับผิดชอบ และเป็นเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อให้งานนั้นสำเร็จตามเป้าหมายหรือทางการปฏิบัติงาน เป็นกระบวนการบริหารดำเนินการในสถานการณ์ที่บุคคลต่อบุคคลกำลังมีปฏิสัมพันธ์ หรือมีความสัมพันธ์ต่อกัน หรือการร่วมทำปฏิริยาเกี่ยวข้องซึ่งกันและกันส่วนความหมายของการบริหารนั้น หมายถึง การแก้ปัญหาให้บรรลุผลตามเป้าหมายลักษณะของการแก้ปัญหาอาจดำเนินไปในรูปของการตัดสินใจ และการปฏิบัติงานก็ได้ความหมาย การบริหาร คือ การนำทรัพยากรมาใช้

ดำเนินงานตามกระบวนการจัดการให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ (กมล รอดคล้าย, 2537: 99)

อารีย์ สวัสดิ์สาส์และคณะ ได้นำเสนอภารกิจสำคัญในการบริหารไว้ 7 ประการคือ

1. การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดโครงการอย่างกว้าง ๆ ว่ามีอะไรบ้างที่จะต้องปฏิบัติตามลำดับ วางแนววิधिปฏิบัติพร้อมด้วยวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงานนั้น ก่อนลงมือปฏิบัติการ

2. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง การจัดรูปโครงสร้างหรือเค้าโครงของการบริหาร โดยกำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่าง ๆ ของหน่วยงานให้ชัดเจนพร้อมด้วยกำหนดลักษณะ และวิธีการติดต่อสัมพันธ์ตามลำดับชั้นแห่งอำนาจหน้าที่สูงต่ำลดหลั่นลงไป

3. การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) หมายถึง การบริหารงานเกี่ยวกับตัวบุคคลของหน่วยงานการบริหารบุคคลดังกล่าว รวมถึงแต่การแสวงหาคนมาทำงานการบรรจุ การแต่งตั้ง ฝึกอบรมและการพัฒนาบุคคล การบำรุงขวัญ การเลื่อนขั้น ลดชั้น ตลอดจนการพิจารณาให้พ้นจากงาน และการบำรุงรักษาสภาพของการทำงานให้ดี และมีประสิทธิภาพให้คงอยู่ต่อไป

4. การสั่งการ (Directing) หมายถึง การอำนวยการหรือการวินิจฉัยสั่งการหลังจากการได้วิเคราะห์และพิจารณาโดยรอบคอบ รวมทั้งการติดตามดูแลให้มีการปฏิบัติตามคำสั่งนั้น ๆ

5. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง การประสานงานหรือติดต่อ สัมพันธ์กับหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่าง ๆ ในองค์กร เพื่อก่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ ไม่มีการทำงานที่ซ้ำซ้อนหรือขัดแย้งกัน สามารถทำงานประสานความกลมกลืนกัน เพื่อวัตถุประสงค์หลักขององค์การ

6. การรายงาน (Reporting) หมายถึง การเสนอรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาหรือยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งบนและล่าง เพื่อทราบความก้าวหน้าของงานทุกระยะสะดวกแก่การประสานงานอื่นจะเป็นการสร้างความเข้าใจอันดีร่วมกัน ตลอดจนเป็นการบำรุงขวัญไปในตัว

7. การงบประมาณ (Budgeting) หมายถึง การจัดสรรทรัพยากร หรือการทำงบประมาณการเงิน วางแผนหรือโครงการในการจ่ายเงิน การบัญชีและการควบคุมดูแลการใช้จ่ายเงินโดยรอบคอบและรัดกุม (อารีย์ สวัสดิ์สาส์ และคณะ, 2548: 32)

3. การบริหารจัดการองค์การตามแนวพระพุทธศาสนา

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น (Getting things done through other people) เมื่อว่าตามคำนิยามนี้ การบริหารในพระพุทธศาสนาเริ่มมีขึ้นเป็นรูปธรรมสองเดือนนับจากวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรกแก่พระปัญจวัคคีย์ซึ่งทำให้เกิดพระสังฆรัตนะขึ้น เมื่อมีพระสังฆรัตนะเป็นสมาชิกใหม่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาอย่างนี้พระพุทธเจ้าก็ต้องบริหารคณะสงฆ์ วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ซึ่งดำรงสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลากว่า 2,500

ปีเป็นข้อมูลให้เราได้ศึกษาเรื่องพุทธวิธีบริหาร นอกจากนี้ยังมีพุทธพจน์ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการบริหาร กระจายอยู่ในพระไตรปิฎก การศึกษาพุทธพจน์เหล่านั้นก็จะทำให้ทราบถึงพุทธวิธีบริหาร

การศึกษาพุทธวิธีบริหารในครั้งนี้ขอใช้หน้าที่ของนักบริหารเป็นกรอบในการพิจารณาหน้าที่ (Function) ของนักบริหารมีอยู่ 5 ประการตามคำย่อในภาษาอังกฤษว่า POSDC

P คือ Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางดำเนินงานในปัจจุบัน เพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร

O คือ Organization หมายถึง การจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ

S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากร เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากร และการใช้คนให้เหมาะกับงาน

D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีภาวะผู้นำ

C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กรรวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), 2549: 3-5)

การจัดการเชิงพุทธ (Buddhist Management) ถือว่าเป็นสาขาหรือวิชาเอกแขนงหนึ่งของสาขาวิชาจัดการ (Management) ที่เป็นการจัดประมวลผลความรู้ระหว่างศาสตร์ 2 ศาสตร์เข้ามาบูรณาการด้วยกัน กล่าวคือเป็นการนำเอาศาสตร์แห่งการจัดการ(Management Science) และพุทธศาสตร์ (Buddhist Studies) มาผสมผสานเป็นเนื้อเดียวกันให้เป็นแนวศึกษาตามพระราชนิพนธ์ของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ผู้ทรงสถาปนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้ทรงมีพระราชประสงค์ว่า ให้มหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งนี้เป็นที่ศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูง

การศึกษาพระไตรปิฎกคือวิชาการทางพระพุทธศาสนา ส่วนวิชาชั้นสูงหมายถึงศาสตร์สมัยใหม่ที่เป็นการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ดังนั้น การจัดการถือว่าเป็นศาสตร์สมัยใหม่ที่มีการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาในสถาบันการศึกษาต่างๆทั่วโลก เมื่อนำเอาศาสตร์ 2 ศาสตร์เข้ามาบูรณาการด้วยกัน จึงได้จัดให้มีองค์ความรู้สำหรับสาขาวิชานี้ออกเป็น 2 แนวทาง กล่าวคือ

แนวทางที่ 1 เป็นการศึกษาความรู้การจัดการทั่วไปตามแนวพระพุทธศาสนา มีรายวิชาเหล่านี้ เป็นอาทิ ทฤษฎีองค์การและการจัดการเชิงพุทธ การจัดการเชิงพุทธศาสตร์ตามแนวพระพุทธศาสนา การจัดการพฤติกรรมของมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนา การควบคุมการจัดการตามแนวพระพุทธศาสนา การพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานตามแนวพระพุทธศาสนาและมนุษย์สัมพันธ์กับการจัดการเชิงพุทธ

แนวทางที่ 2 เป็นการศึกษาความรู้เรื่องของการจัดการกิจการทางพระพุทธศาสนา โดยยึดถือตามหลักที่มหาเถรสมาคมที่เป็นองค์กรปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ประกาศใช้ ประกอบด้วย

องค์การทางพระพุทธศาสนา 6 องค์การ ได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ ก สาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งได้จัดให้มีรายวิชาที่แตกแขนงแยกย่อยออกไปอีกมาก อาทิ พุทธวิธีการบริหารงาน กฎหมายคณะสงฆ์ การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ การจัดการสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์แนวพุทธ การสังคมสงเคราะห์แนวพุทธ การอนุรักษ์ และการจัดการพุทธศิลป์ ในการบริหารจัดการเชิงพุทธจึงควรที่จะได้ศึกษาขององค์ความรู้ดังต่อไปนี้ คือ (สุรพล สุยะพรหม และคณะ, 2555: 153-154)

1. การจัดการทั่วไปตามแนวพระพุทธศาสนา (Buddhist General Management) สืบเนื่องมาจากการศึกษาเรื่องการจัดการที่ ได้มีรายละเอียดให้ศึกษาในบทต้นๆมาแล้ว ซึ่งได้แบ่งหมวดหมู่ในการศึกษาตามหลักวิชาของสาขาวิชานี้ แต่ในที่นี้การศึกษาเรื่องการจัดการทั่วไปตามแนวพระพุทธศาสนาอาจไม่ได้ลงรายละเอียดที่มีลักษณะเปรียบเทียบระหว่างเรื่องต่อเรื่องได้ เพียงแต่เป็นการเทียบเคียงเรื่องทำนองเดียวกันให้ศึกษาพอเป็นแนวทางให้เห็นว่า พระพุทธศาสนามีมุมมองหรือท่าทีต่อเรื่องการจัดการอย่างไรบ้าง ซึ่งผู้เขียนเองได้ประมวลองค์ความรู้เหล่านี้จากหลายแหล่ง กล่าวคือบางเรื่องจากพระไตรปิฎก บางเรื่องจากท่านผู้รู้ที่ได้มีการพูดถึงในที่สาธารณะมาแล้ว เฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา คือ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ที่ผู้เขียนได้นำมาอ้างอิง เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งนับว่าเป็นคุณูปการต่อการศึกษากิจการเชิงพุทธมิใช่น้อย รวมถึงนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญเรื่องนี้ที่ได้มีผลงานทางวิชาการเป็นที่ประจักษ์ เช่น พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) เป็นต้น

2. หลักการจัดการทั่วไปแนวพุทธ ((Buddhist General Principles of Management) พระพุทธศาสนาได้มีทัศนคติต่อการทำงานของมนุษย์ไว้ดังต่อไปนี้

1) การทำงาน เป็นโอกาสที่จะได้พัฒนาตน หรืออีกในหนึ่งก็คือการทำงานคือการพัฒนาตน ให้เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ มีความเก่งในทางใดทางหนึ่ง หรือแม้ว่าการฝึกฝนทางจิตใจหรือในทางคุณธรรม งานก็คือเป็นเครื่องมือฝึกฝนตนเอง ทำให้เป็นผู้มีความขยัน ความอดทน ความเป็นระเบียบวินัย ทำให้รู้จักสัมพันธ์กับเพื่อนพ้องผู้ร่วมงาน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่อาศัยงานเป็นเครื่องฝึกทั้งสิ้น

2) การทำงาน เป็นเรื่องที่เป็นไปเพื่อการสร้างสรรค์ เป็นไปเพื่อการพัฒนา เป็นกิจกรรมของสังคม เป็นของประเทศ เป็นของโลก โดยโลกจะเป็นไปได้ สังคมจะดำเนินไปได้ ประเทศชาติจะพัฒนาได้ ก็จะต้องอาศัยการทำงาน ดังนั้น คนที่ทำงานจึงเท่ากับว่าได้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์พัฒนาสังคมและประเทศชาติ

3) การทำงาน ที่มุ่งความหมายของงานเพื่อตัวของมนุษย์เองที่ทำงานเป็นเครื่องมือเลี้ยงชีพ ทำให้มีชีวิตอยู่ด้วยปัจจัยสี่และประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานตามโลกธรรมที่จะพึงมี ทั้งนี้ก็เพื่อได้ทำหน้าที่ตามหลักของการทำงานที่กล่าวในสองข้อข้างต้น

3. ประสิทธิภาพการทำงานแนวพุทธ(Buddhist Work Efficiency) เมื่อศึกษาในทางพระพุทธศาสนาแล้วจะพบได้ว่าการทำงานของพระพุทธเจ้านั้นมีประสิทธิภาพมาก 45 ปีแห่งการทำงานของพระองค์ล้วนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพทั้งสิ้น เมื่อพระองค์มีประสิทธิภาพในการ

ทำงานแล้ว คำสั่งสอนของพระองค์ที่จะช่วยให้มีประสิทธิภาพในการทำงานนั้นจึงมีอยู่จริงและยืน
หยัดมานานถึง 2,600 กว่าปี โดยไม่มีเสื่อมคลายและทันสมัยอยู่เสมอ งานของพระองค์ที่แสดงให้เห็น
ถึงความมีประสิทธิภาพอย่างแรกที่สุด ก็คือการตรัสรู้ สิ่งที่ทำให้พระองค์ได้ตรัสรู้ พระองค์ได้
ทรงทำงานคือ พระองค์มีความเพียรพยายามอย่างมีประสิทธิภาพจนประสบความสำเร็จได้ตรัสรู้
บรรลุประสัณมาสัมโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้าได้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2550: 1-2)

4. วิธีคิดแบบแก้ปัญหาแนวพุทธ หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า พุทธธรรม ได้
แสดงโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นวิธีการแห่งปัญญาไว้หลายวิธี สำหรับใช้ในสถานการณ์ต่างกันไปบ้าง ใช้
ประกอบกันในสถานการณ์อย่างเดียวกันบ้าง น่าสังเกตว่า ในสมัยปัจจุบัน คำว่า วิธีการแห่งปัญญา บาง
ที่ใช้วิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์ ที่มีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า วิธีคิดแบบแก้ปัญหา ซึ่งในที่นี้ใช้วิธีคิดแบบ
อริยสังเมื่อเป็นเช่นนี้ จึงเห็นควรยกวิธีสองแบบนี้มาเทียบเคียงกันดู วิธีการแบบวิทยาศาสตร์ มี 5
ขั้นตอน คือ

- 1) การกำหนดปัญหาให้ถูกต้อง (Location of Problems)
- 2) การตั้งสมมติฐาน (Setting up of Hypothesis)
- 3) การทดลองและเก็บข้อมูล (Experimentation and Gathering of Data)
- 4) การวิเคราะห์ข้อมูล (Analysis of Data)
- 5) การสรุปผล (Conclusion)

พึงสังเกตว่า ในวิธีคิดแบบนี้ มีการสืบสาวหาสาเหตุเป็นส่วนสำคัญด้วย แต่ใช้แฝงไว้ในขั้น
ที่ 2 เพราะบางครั้งสาเหตุที่คาดตนเองเป็นตัวสมมติฐาน บางครั้งสาเหตุมุ่งถึงสมมติฐานไปด้วยในตัว
แต่ก็มีข้อขัดแย้งว่า ในหลายกรณีสาเหตุไม่บ่งชี้ถึงสมมติฐาน และต้องตั้งสมมติฐานเพื่อไว้หลายอย่าง
ส่วนในวิธีคิดแบบ (แสง)อริยสัง แยกการสืบค้นสาเหตุเป็นขั้นหนึ่ง และจัดขั้นทั้งหมดเป็น 2 ระดับ
ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้เทียบพอให้เห็นเค้าได้ดังนี้

ก. กระบวนธรรม (ตามสภาวะ) ตอนนี้อยู่ในขั้นของการที่จะเข้าถึงด้วยความรู้ คือคิด
และรู้ให้ตรงตามความเป็นจริงที่เป็นอย่างนั้นอยู่แล้ว

- 1) ขั้นกำหนดทุกข์ ให้รู้ว่าทุกข์หรือปัญหาคืออะไร อยู่ที่ไหน มีขอบเขตแค่นี้ - ขั้น
กำหนดปัญหา
- 2) ขั้นสืบสาวสมุทัย หยั่งสาเหตุของทุกข์หรือปัญหานั้น (ไม่แยกต่างหาก)
- 3) ขั้นเกร็งนิโรธ ให้เห็นกระบวนการที่แสดงว่าการดับทุกข์แก้ปัญหาเป็นไปได้และอย่างไร
- ขั้นตั้งสมมติฐาน

ข. กระบวนวิธี (ของมนุษย์) ตอนนี้เป็นขั้นที่จะต้องลงมือปฏิบัติ แยกย่อยออกเป็น 3
ขั้นตอนคือ

- มรรค 1 : เอสนา (หรือ คเวสนา , รวมทั้งวิมังสา) แสวงหาข้อพิสูจน์ / ทดลอง -
ขั้นทดลองและเก็บข้อมูล
- มรรค 2 : วิมังสา (หรือประวิจาร์) ตรวจสอบ ร่อนเลือกเก็บข้อมูลที่ถูกต้องใช้ ได้จริง -
ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

- มรรค 3 : อนุโพธ กันข้อที่ผิดออก จับหรือเพ้นให้มรรคแท้ซึ่งนำไปสู่ผลคือแก้ปัญหาได้
- ขึ้นสรุปผล

4. พุทธธรรมสำหรับการบริหารจัดการองค์กร

พระพุทธองค์ทรงสอนให้คนเราสันโดษในวัตถุสิ่งที่จะนำมาบริโภคใช้สอย หรือวัตถุที่ปรนเปรอบำรุงบำเรออำนวยความสะดวกต่างๆ เมื่อมีความสันโดษดังนี้แล้ว เราก็มีความพอใจ รู้จักอิม รู้จักพอและเมื่อเรารู้จักพอแล้วในด้านวัตถุที่จะนำมาบำรุงบำเรอปรนเปรอตนเองแล้ว ชีวิตเราก็จะมีเวลามีกำลังแรงงานเหลือที่จะเอาไปใช้ในกิจการหน้าที่การงานของเรา ในขณะเดียวกัน ในการดำเนินชีวิตทั่วไปหรือในการทำงานของมนุษย์เรานั้น พระพุทธองค์ทรงสอนให้ ไม่สันโดษ ในกุศลธรรม กล่าวคือไม่สันโดษในเรื่องสิ่งดีงาม สิ่งที่ต้อง สิ่งที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นการทำงานต้องไม่สันโดษในความเป็นผู้ทำความเพียรพยายาม ไม่ระย่อทอดถอยในหน้าที่การงานของตน จึงชื่อว่าทำงานด้วยความไม่ประมาท การทำงานด้วยหลักความไม่สันโดษเช่นนี้ ทำให้การทำงานประสบความสำเร็จและเป็นไปตามอย่างมีประสิทธิภาพ หลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ ที่ทรงแสดงไว้เกี่ยวกับการทำงานให้มีประสิทธิภาพนั้น มีหลายหมวดหลายข้อ แต่ในที่นี้จะขอยกเรื่องของอิทธิบาท 4 เป็นตัวอย่างของหลักธรรมที่สามารถนำมาใช้กับการทำงานให้สำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ อิทธิบาท 4 ประกอบด้วย

1. ฉันทะ มีใจรัก พอใจจะทำงานนั้น และทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้มีผลสำเร็จแห่งกิจหรือการงานที่ทำ มีได้สักแต่จะทำพอให้เสร็จ หรือเพราะอยากได้เงินรางวัล หรือผลกำไรเท่านั้น
2. วิริยะ พากเพียรทำ คือขยันหมั่นประกอบ หมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดถอย
3. จิตตะ เอาใจฝึกฝน คือ ตั้งจิตรับรู้เรื่องที่ทำและทำในสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยใจฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ
4. วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาสอบสวนใคร่ครวญตรวจสอบหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อน เกินเลย บกพร่อง ขัดข้อง เป็นต้น ในสิ่งที่ทำนั้นโดยรู้จักวางแผน ทดลองวัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุงโดยวิธีการต่างๆ

เรื่องของอิทธิบาท 4 เป็นหนทางแห่งความสำเร็จในการงานนั้น หากจะกล่าวให้สั้นที่สุดที่ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติก็คือ

1. รักงาน
2. สู้งาน
3. ใส่ใจงาน
4. ทำงานด้วยปัญญา

อนึ่ง อิทธิบาท 4 ที่เป็นสูตรแห่งความสำเร็จและเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน ซึ่งมีความหมาย ลึกลงไปอีกได้แก่

1. อยากทำให้ดีที่สุด = ฉันทะ
2. มีอะไรทำต้องให้สำเร็จ = วิริยะ

3. ทำงานอย่างอุทิศด้วยอุทิศใจ = จิตตะ
4. ใช้ปัญญาจัดการทำงานสู่จุดมุ่งหมาย = วิมังสา (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551: 82-83)

อีกประการหนึ่ง การที่จะทำงานให้ประสบความสำเร็จด้วยดีนั้น หลักของการเพิ่มประสิทธิภาพของการทำงานก็คือการมองงานกับชีวิตเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน กล่าวคือการมองงานเป็นกิจกรรมที่เป็นเนื้อเป็นตัวของชีวิตแท้ๆ แล้วทำงานไปในความรู้สึกว่าเป็นการดำเนินชีวิตของเราเองและดำเนินชีวิตนั้นให้ดีที่สุด เมื่อยึดถือหลักการทำงานเช่นนี้ สภาพจิตใจของผู้ทำงานก็มีแต่ความร่าเริงบันเทิงใจ มีศรัทธาและเห็นคุณค่าของงาน ทั้งนี้ในทางพระพุทธศาสนาผู้ทำงานควรตั้งสภาพจิตของตนให้มีลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีความปรารถนา มีความร่าเริงบันเทิงใจ
2. มีปีติ ความเอิบอิ่มใจ
3. มีปีสัสติ ความผ่อนคลาย หรือสงบเย็น และเมื่อผ่อนคลายแล้วจะไม่เครียด
4. มีความสุข จิตใจก็คล่องสบาย และ
5. มีสมาธิ อยู่ตัว แน่วแน่ แนบสนิทและมั่นคง ไม่วอกแวก ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่หวั่นไหว เรียบสม่าเสมอ อยู่กับกิจ อยู่กับงาน เหมือนดั่งกลืนเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับงาน ซึ่งหมายถึงว่าสมาธิในการทำงานก็เกิดขึ้นด้วย (สุรพล สุยะพรหม และคณะ, 2555: 157)

อีกอย่างพุทธธรรมในการบริหารจัดการองค์การมีความจำเป็นอย่างยิ่งพุทธธรรมมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้การบริหารจัดการองค์การเจริญก้าวหน้าเป็นองค์การที่มีศีลธรรมด้วย หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับบริหารจัดการนั้นพอจะประมวลให้เห็นหลักธรรมต่างๆได้ดังนี้

พรหมวิหาร 4 เป็นธรรมของทมหรือของท่านผู้เป็นใหญ่แต่ก็ไม่ใช่ว่าหลักธรรมหมวดนี้จะเหมาะสำหรับผู้ที่เป็ใหญ่เท่านั้นทุกคนสามารถนำหลักธรรมนี้ไปใช้ได้ทุกคนเพราะเป็นหลักธรรมที่จะช่วยให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์ หลักธรรมนี้ได้แก่

- เมตตาความปรารถนาให้เขามีความสุขผู้บริหารจะต้องมีความหวังดีต่อผู้อื่นอยากให้ผู้อื่นได้รับความสุขสิ่งนี้จะเป็พลังอันยิ่งใหญ่ที่จะผลักดันให้ผู้บริหารได้สร้างคุณงามความดีต่างๆต่อบุคคลอื่นความเมตตาจึงเป็นพื้นฐานสำคัญอย่างยิ่งของความดีงามทั้งหลาย

- กรุณาความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ผู้บริหารจะต้องคิดหาทางช่วยเหลือผู้อื่นที่กำลังตกอยู่ในความทุกข์ยากลำบากให้พ้นจากความทุกข์ไม่นิ่งเฉยดูตายต้องมีจิตใจที่อยากจะช่วยเหลือช่วยแก้ปัญหาต่างๆให้ผ่านพ้นไปได้หากผู้บริหารเมินเฉยไม่ใส่ใจยินดีความรู้สึกที่ไม่ดีก็จะให้เกิดขึ้นกับผู้ใต้บังคับบัญชา

- มุทิตาความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีผู้บริหารเมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุขก็ต้องมีความเสี่ยงชื่นมื่นบานใจด้วยเห็นผู้ใต้บังคับบัญชาประสบความสำเร็จเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปก็พวยยินดีบันเทิงใจไปกับเขาพร้อมที่จะส่งเสริมสนับสนุนไม่กีดกันริษยา

- อุเบกขาความไว้วางใจเป็นกลางไม่เอนเอียงด้วยชอบหรือจ้งผู้บริหารต้องรู้จักวางใจเฉยได้ในเรื่องไม่ควรเฉยในเรื่องที่ควรปล่อยวางไม่ยินดียินร้ายหากเรื่องนั้นผู้บริหารใช้ปัญญาพิจารณาแล้วว่าเป็นผลอันเกิดขึ้นโดยสมควรแก่เหตุและรู้ว่าพึงปฏิบัติต่อไปตามธรรมหรือตามควรแก่เหตุนั้น

สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่นถูกไมตรีเอื้อเพื่อเกื้อกูลถือเป็นการสงเคราะห์ซึ่งกันและกันหลักธรรมหมวดนี้เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารจะต้องนำไปปฏิบัติให้เกิดผลการยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่นมีอยู่ 4 ประการด้วยกันคือ 1 ผ่านการแบ่งปันเอื้อเพื่อเอื้อแก่กัน 2 ปยวจาพูดจาน่ารักน่านิยมนับถือ 3 อัตถจริยาบำเพ็ญประโยชน์ 4 สมานตตาคความมีตนเสมอคือทำตัวให้เข้ากันได้เช่นไม่ถือตัวร่วมสุขร่วมทุกข์กันเป็นต้นเป็นคุณธรรมในการสงเคราะห์เป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวใจ และทำให้ผู้อื่นรักใคร่

นอกจากหลักฐานที่กล่าวมาทั้งหมดแล้วนั้นพระพุทธเจ้าได้ทรงสอนหลักธรรมที่เป็นปทัสฐานในการบริหารโดยตรงไว้อีกหลายประการซึ่งถึงแม้ว่าหลักธรรมที่จะกล่าวต่อไปนี้พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้สำหรับกษัตริย์หรือผู้ปกครองบ้านเมืองก็ตามแต่กับบริหารทุกระดับก็สามารถนำหลักธรรมเหล่านี้ไปประยุกต์ใช้กับการบริหารองค์กรของตนได้เช่นเดียวกันหลักธรรมที่ท่านตัดไว้สำหรับนักบริหารโดยมีหลายหมวดด้วยการได้แก่ทศพิธราชธรรม 10 ราชสังคหวัตถุ 4 มีรายละเอียดของแต่ละหมวดดังนี้

1. ทศพิธราชธรรม 10 ประการเป็นเสมือนสินวินัยที่ต้องสังวรปฏิบัติเพื่อเป็นเครื่องอบรมและคุ้มครองจิตใจไม่ให้ละเมิดหน้าที่โดยอาศัยหลักธรรมที่เป็นหลักหรือปทัสฐานในการบริหารและประพฤติปฏิบัติตนเป็นพื้นที่จะทำให้เกิดความเคารพและคุ้มครองป้องกันรักษาประโยชน์และอำนาจประโยชน์แก่หมู่คณะหรือมวลชนอันได้แก่

1.1 ทานคือการให้สิ่งที่ควรให้แก่บุคคลอื่นเป็นการเผื่อแผ่แบ่งปันและการสงเคราะห์อาจจะเป็นการแบ่งปันสิ่งที่ตนเองมีอยู่ให้การศึกษาให้การรักษาพยาบาลการคุ้มครองชีวิตร่างกายทรัพย์สินและอาชีพตลอดจนช่วยเหลือคนที่เล็ยงตนเองไม่ได้เป็นต้น

1.2 ศีลคือความมีศีลธรรมสำรวมควบคุมความประพฤติทางกายวาจาใจให้ถูกต้องเรียบร้อยดีงามตามบทบัญญัติแห่งรัฐและศาสนา

1.3 บริจาคคือการเสียสละเพื่อส่วนรวมในการมอบตนเข้าไปรับภาระปฏิบัติดำเนินงานของส่วนรวมโดยการเสียสละอย่างแท้จริงรวมทั้งมีใจกว้างในการทำงานเพื่อสาธารณประโยชน์เป็นการสละสิ่งที่ตนหวงแหนควบคุมความโลภและความตระหนี่ถี่เหนียว

1.4 อาชชวะ คือความซื่อตรงต่อตนเองต่องานและบุคคลอื่นมีความภักดีต่อส่วนรวมตั้งอยู่ในสุจริตธรรม

1.5 มัทวะคือความสุภาพอ่อนโยนทั้งทางกายและทางวาจาไม่แข็งกระด้างมีคำพูดนุ่มนวลสุภาพไพเราะอ่อนหวานต่อคนทั่วไปและทะยาใสงดงามละมุนละไมรับฟังคำแนะนำกับการจากผู้อื่น

1.6 และป่าคือการมีอำนาจหรือทำในตนที่ทำร้ายหรือขจัดความชั่วไม่ให้กำเริบเป็นอำนาจที่ปราบปรามจิตใจของผู้บริหารเองให้อยู่ในระบบไม่นอกระบบไปทำให้เกิดความเคารพยำเกรงด้วยการบำเพ็ญเพียรเอาชนะบาปทำขจัดความชั่วร้าย

1.7 อักโกระ ถ้าคือความไม่โกรธแต่มีความเมตตา มีความรักความปรารถนาดีต่อผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาโดยสม่ำเสมอด้วยใจบริสุทธิ์ไม่เห็นแก่ตัวยุ่งให้เขาเจริญรุ่งเรืองในทุกๆ ด้าน

1.8 อวิหิงสาคือความไม่เบียดเบียนให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาได้รับความทุกข์ยากมีความกรุณาช่วยเหลืออยากให้เขาพ้นทุกข์จากภัยต่างๆ

1.9 ขันติคือความอดทนอดกลั้นรู้จักข่มใจและห้ามใจตนเองทนทานต่อกิเลสและทุกข์มิให้แผ้วพานแก่ธรรมปฏิบัติมีสติควบคุมจิตใจให้คงที่อยู่ตามปกติไม่ให้เกิดอารมณ์ไหวไหวเมื่อเผชิญหน้าต่อความยุ่งยากลำบากภัยอันตรายเป็นทางที่จะทำให้ผลสอบอุปสรรคไปถึงจุดหมายปลายทางได้ แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งกล้าหาญและทนทาน

1.10 อวิโรธนะ คือการประพฤติไม่ผิดจากความเที่ยงตรงดำรงอยู่ในความยุติธรรมมีความสงบเสงี่ยมมีสติควบคุมรักษามารยาททางกายวาจาให้เป็นสุจริตและสุภาพไม่ผิดระเบียบประเพณีตลอดจนกฎหมายและศีลธรรมให้มีความสุภาพเมื่อจะเสียขันติ

2. ราชสังคหัตถุ 4 ประการ เป็นหลักธรรมเอกหมวดที่จะช่วยในการวางนโยบายการปกครองและบริหารซึ่งจะรวมทั้งด้านการปกครองการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเข้าด้วยกันและทั้งหมดนี้จึงเป็นหลักธรรมที่จะทำให้ได้รับความเคารพจากผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาเป็นอย่างดีราชสังคหัตถุ 4 ประการได้แก่

2.1 สสสมธัง คือการบำรุงบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจมีภาวะทางเศรษฐกิจดี มีแรงงานในทางบวกมีงานทำให้มีข้าวยาปลาบริบูรณ์ผู้บริหารจะต้องเป็นผู้ที่มีความเฉลียวฉลาดในการพิจารณาถึงโคกคัพผลผลิตผลอันเกิดขึ้นแล้วผ่อนผันเก็บเอาแต่ส่วนแห่งสิ่งนั้นนั้นมีใช้เก็บเอาไปหมด

2.2 ปุริสเมธั คือความเป็นผู้ฉลาดในคนรู้จักดูคนและรู้จักใช้คนให้ถูกกับงานพิจารณาเลือกสรรแต่งตั้งให้เขาดำรงตำแหน่งที่ถูกต้องเหมาะสมและปรีชาสามารถรู้ถึงการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบของบุคคลและมอบรางวัลให้ความชอบนั้นๆ

2.3 สัมมาปาสัง คือมีความฉลาดในการแก้ปัญหาสังคมและการสังคมสงเคราะห์โดยดำเนินการบริหารให้เป็นไปตามความประสงค์และความชอบใจของผู้ใต้บังคับบัญชาให้การสงเคราะห์อนุเคราะห์ให้ความสะดวกในการประกอบอาชีพของเขาในด้านต่างๆ

2.4 วาจาเปยยัง คือการมีวาจาไพเราะเจรจาผ่อนผันตามวัยตามเหตุการณ์ตามฐานะและตามความเป็นธรรมพูดจาอ่อนหวานชักจูงยกยอให้ทำความดีและยกย่องในคุณความดีของเขา

5. บทสรุป

การบริหารจัดการองค์การตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นการจัดการประมวลผลความรู้ระหว่างศาสตร์ 2 ศาสตร์เข้ามามีบูรณาการด้วยกัน กล่าวคือเป็นการนำเอาศาสตร์แห่งการจัดการ (Management Science) และพุทธศาสตร์ (Buddhist Studies) มาผสมผสานเป็นเนื้อเดียวกัน ซึ่งในปัจจุบันการบริหารงานหรือการจัดการองค์การมีความจำเป็นต้องใช้ศาสตร์ทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการกับการบริหารจัดการมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงาน อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากโลกในยุคปัจจุบันเป็นระบบทุนนิยม หรือบริโภคนิยมที่แสวงหากำไร และ มีการแข่งขัน เพื่อให้เหนือกว่าคู่แข่ง

ทั้งในเชิงบริหารงาน และการพัฒนาองค์กร ให้บรรลุผลตามเป้าหมายขององค์กร การบริหารจัดการตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นการนำศาสตร์แห่งการบริหารจัดการที่ยั่งยืนและดำรงความเป็นมนุษย์ที่จะอยู่ร่วมกันโดยสันติสุขนั่นคือศาสตร์ในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์ คือหลักการบริหารงานสมัยใหม่กับหลักการบริหารงานเชิงพุทธศาสตร์มาบูรณาการรวมเข้ากันได้ โดยการบริหารจัดการองค์กรเชิงพุทธศาสตร์นั้นเป็นแนวทางที่มีความสอดคล้องกับหลักการบริหารสมัยใหม่ได้อย่างเหลือเชื่อ ถึงแม้ว่าจะเป็นหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถึงกว่าสองพันห้าร้อยกว่าปีมาแล้วก็ตาม

อีกอย่างการบริหารจัดการองค์กรเชิงพุทธเป็นการนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ที่ทรงแสดงไว้เกี่ยวกับการทำงานให้มีประสิทธิภาพนั้น มีหลายหมวดหลายข้อ แต่ในที่นี้จะขอยกเรื่องของอิทธิบาท 4 เป็นตัวอย่างของหลักธรรมที่สามารถนำมาใช้กับการทำงานให้สำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ อิทธิบาท 4 ประกอบด้วย

1. ฉันทะ มีใจรัก พอใจจะทำงานนั้น และทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้มีผลสำเร็จแห่งกิจหรือการทำงานที่ทำ มีได้สักแต่จะทำพอให้เสร็จ หรือเพราะอยากได้เงินรางวัล หรือผลกำไรเท่านั้น
2. วิริยะ พากเพียรทำ คือขยันหมั่นประกอบ หมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดเลย
3. จิตตะ เอาใจฝึกฝืน คือ ตั้งจิตรับรู้เรื่องที่ทำและทำในสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยใจฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆเสมอๆ
4. วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาสอบสวนใคร่ครวญตรวจสอบหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อน เกินเลย บกพร่อง ขัดข้อง เป็นต้น ในสิ่งที่ทำนั้นโดยรู้จักวางแผน ทดลองวัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุงโดยวิธีการต่างๆ

นอกจากหลักฐานที่กล่าวมาทั้งหมดแล้วนั้นพระพุทธเจ้าได้ทรงสอนหลักธรรมที่เป็นปทัสฐานในการบริหารโดยตรงไว้อีกหลายประการซึ่งถึงแม้ว่าหลักธรรมที่จะกล่าวต่อไปนี้พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้สำหรับภคตริย์หรือผู้ปกครองบ้านเมืองก็ตามแต่นักบริหารทุกระดับก็สามารถนำหลักธรรมเหล่านี้ไปประยุกต์ใช้กับการบริหารองค์กรของตนได้เช่นเดียวกันหลักธรรมที่ท่านตัดไว้สำหรับนักบริหารโดยมีหลายหมวดด้วยการได้แก่ทศพิธราชธรรม 10 ราชสังคหวัตถุ 4 เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

Don Hellriegel, (1982). *Management*, third edition. Addison Wesley: Publishing Company .lmc

กมล รอดคล้าย. (2537). *คู่มือการบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในวัด*.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.

- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2550) **การเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพจิต.
- พระมหาบุญมี มาลาวชิโร. (2553). **พุทธบริหาร สู่อุดมคติผู้บริหารผู้ทรงภูมิที่ลูกน้องรักและเทิดทูนอย่างจริงใจ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อิงค์ บิยอนด์บุ๊กส์ จำกัด.
- พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคลโล), (2548) **การบริหารวัด**. นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์.
- พะยอม วงศ์สารศรี, (2542) **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: พรวนการพิมพ์.
- ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์, รศ. และคณะ, (2545) **องค์การและการจัดการ (ฉบับสมบูรณ์)** (Organization and Management). กรุงเทพมหานคร: Diamond in Business World.
- สุธี สุทธิสมบูรณ์ และสมาน รังสิโยภุชฎ์, (2541) **หลักการบริหารเบื้องต้น**, พิมพ์ครั้งที่ 17, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ก.พ..
- สุรพล สุยะพรหม และคณะ, **พื้นฐานทางการจัดการ**. (2555). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อารีย์ สวัสดิ์สาตี และคณะ. (2548). **บทบาทของผู้บริหารฝ่ายทรัพยากรบุคคลในการบริหารผู้มีวุฒิสามารถ**. คณะรัฐประศาสนศาสตร์ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- เอกสารวิชาการ, (2539) **หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิซิเมนต์ไทย.